

Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje

Indrė Dirgėlienė

Docentė socialinių mokslų (edukologija) daktarė
Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto
Socialinio darbo katedra
H. Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda
Tel. (8 46) 39 85 63
El. paštas: indre.dirgeliene@gmail.com

Straipsnyje analizuojama teorijos ir praktikos ryšio plėtotės patirtis socialinio darbuotojo profesinėje veikloje aktualizuojant naujos pagalbos žmogui profesijos formavimąsi Lietuvos sociokultūrinėje erdvėje. Aktualizuojama socialinio darbuotojo, veikiančio krizės intervencijos sąlygomis, kompetencijos sistema, kuri remiasi refleksyviuoju modeliu bei mokymosi iš patirties būtinybe, kaip svarbia besimokančios visuomenės sąlyga.

Pagrindiniai žodžiai: profesinė patirtis, refleksija, sąveika, besimokanti visuomenė, mokymasis iš patirties.

Įvadas

Socialinis darbas Lietuvoje – nauja pagalbos žmogui profesija, kurios atsiradimas sutampa su Nepriklausomybės atgavimu, ji formuojasi intensyvių visuomenės pokyčių kontekste. Ši profesija kūrėsi įvairių socialinio darbo mokyklų pagrindu. Lietuvos aukštosioms mokykloms, rengiančioms socialinius darbuotojus, įtaką darė Amerikos, Australijos, Vakarų Europos socialinio darbo mokyklų tradicijos. Visose pasaulio socialinio darbo mokyklose akcentuojamas socialinio darbo, kaip profesijos, sudėtingumas, kurį sudaro refleksyvusis apmąstomasis socialinio darbuotojo kompetencijos modelis: žinios, vertybės ir įgūdžiai. Tai modelis, išryškinantis teorijos ir praktikos ryšio būtinumą, siekiant poži-

tyvių gyvenimo kokybės pokyčių ir tokių pokyčių socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. Reflektyvusis modelis aktualizuoja teorijos ir praktikos ryšį, asmeninės ir profesinės patirties sąveiką, kuri labai svarbi socialinio darbuotojo profesinio tobulėjimo procese.

Pasaulyje pripažintos mokymosi iš patirties teorijos bei refleksyvinio ugdymo modeliai (D. A. Kolb, 1975; D. Schon, 1987; M. J. Wallace, 1991; P. Jarvis, J. Holford, C. Griffin, 2004; A. Kahane, 2004; J. A. Bowden, 1997) taikomi ir Lietuvoje rengiant socialinius darbuotojus. Atsiranda ir refleksiją skatinanti parama – supervizija. Tačiau ilgus metus sovietinėje mokykloje vyravęs „bankinis“ mokymosi tipas (pgl. P. Jucevičienę, 2007, p. 153),

kai informacija tik „išmokstama“ ir „atgaminama“, tampa pokyčių stabdžiu, bet ne skatintoju. Tai ypač aktualu besimokančios visuomenės sąlygomis, kai įgyvendinama mokymosi visą gyvenimą idėja, kai persikvalifikuoja įvairaus amžiaus ir išsilavinimo žmonės siekdami įgyti socialinio darbuotojo profesiją. Suaugusiųjų stiprybė – jų gyvenimiška patirtis, tačiau ir čia glūdi pavojus – per gyvenimą susiformuotos vertybinės nuostatos ne visada atliepia socialinio darbuotojo etiką, krizės intervencijos sąlygomis išryškėja gynybiniai mechanizmai.

Tobulintina sritis – gebėjimai reflektuoti, kurie leistų susieti teoriją ir praktiką, įprasminti ir permąstyti praktinėje veikloje įtvirtinamas vertybes ir įgūdžius, besiformuojančius įgytų žinių pagrindu. Socialinių darbuotojų profesinėje veikloje išryškėja profesinio išsisėmimo sindromas, kurio atsiradimą sąlygoja sudėtingos profesinės situacijos, bejėgiškumas, kai nėra iš kur tikėtis pagalbos ir daugelis kitų veiksnių, bet, svarbiausia – refleksijos stoka. Išryškėja mokymosi iš patirties būtinybė – reflektuoti ir susieti asmeninio tobulėjimo, ugdymo ir profesinės veiklos procesus.

Socialinio darbo mokyklų Lietuvoje atsiradimo prielaidas ir tradiciją tyrinėjo R. Jurkuvienė (2003); socialinio darbo, kaip profesijos, sudėtingumą, metodų įvairovę atskleidė B. Gvaldaitė (2006), L. Švedaitė (2005); socialinio darbo kaitos problemas analizavo S. Polivaikaitė, N. Večkienė (2005); būsimųjų socialinių darbuotojų praktikos organizavimo problemas atskleidė A. Bagdonas (2001) išryškindamas socialinio darbo proceso sąveikos mode-

lį, kaip svarbiausią socialinio darbuotojo veiklos sudėtingumo veiksnį, aktualizavęs socialinio darbo praktikos organizavimo kokybės problemą, susiedamas ją su refleksijos bei supervizijos stoka. P. Jucevičienė (2001) išryškino refleksyvinės praktikos būtinybę plėtojant teorijos ir praktikos ryšį socialinių darbuotojų rengimo procese bei profesinėje veikloje, siekiant, kad klientai jaustų skatinimą veikti savarankiškai. V. Kavaliauskienė analizavo socialinio darbuotojo profesinio pašaukimo, profesinės kompetencijos struktūros, socialinio darbo profesijos sudėtingumo problemas. Teorijos ir praktikos ryšio plėtotės klausimus socialinių darbuotojų rengimo procese aktualizuojant refleksijos skatinimo metodus analizavo V. Ivanauskienė, N. M. Liobikienė (2005); N., M. Liobikienė atskleidė reflektuotos profesinės patirties svarbą krizės intervencijos situacijoje, aktualizuodama asmeninės, profesinės ir socialinės patirties sąsajas; I. Dirgėlienė, A. Kiaunytė (2005, 2006) pristatė refleksyviąją praktiką ir jos organizavimo sistemą rengiant socialinius darbuotojus bei supervizijos, kaip refleksijos skatinimo metodo, svarbą socialinio darbuotojo profesinėje veikloje.

Teorijos ir praktikos ryšio plėtotės patirtis socialinio darbuotojo profesinėje veikloje aktuali ir mažai tyrinėta sritis Lietuvoje.

Tyrimo objektas – teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti teorijos ir praktikos ryšio plėtotės patirtį socialinio darbuotojo profesinėje veikloje.

Šio straipsnio tikslai: 1) atskleisti socialinių darbuotojų poreikį įgyti žinių;

2) išanalizuoti socialinių darbuotojų nuostatą siekiant teorijos ir praktikos ryšio bei šio ryšio plėtotės patirties. *Remiamasi tyrimo „Supervizijos taikymo, plėtojant socialinių darbuotojų profesines kompetencijas, modelio parengimas“ ataskaita. Tyrimą rėmė Valstybinis mokslo ir studijų fondas. Tyrėjai: N. Večkienė, J. Ruškus, I. Dirgėlienė, A. Kiaunytė, V. Kanišauskaitė.*

Tyrimo metodai

Metodologinį tyrimo pagrindą sudarė mokymosi iš patirties teorijos, akcentuojančios teorijos ir praktikos ryšio skatinimą remiantis refleksija (D. Kolb, 1984; D. Schon, 1971; P. Jarvis, J. Holford, C. Griffin, 2004), bei socialinio darbo proceso sąveikos modelis (A. Bagdonas, 2001). Tyrimas „Supervizijos taikymo, plėtojant socialinių darbuotojų profesines kompetencijas, modelio parengimas“ (tyrėjai: N. Večkienė, J. Ruškus, I. Dirgėlienė, A. Kiaunytė, V. Kanišauskaitė) buvo atliekamas taikant kiekybinius duomenų rinkimo ir apdorojimo metodus.

Renkant duomenis buvo taikytas *apklausos raštu* metodas. Klausimynui sukurti buvo atlikta tyrimo objekto operacionalizacija. Klausimynas buvo suskirstytas į atskirus poskyrius. Socialinio darbuotojo žinių poreikiui nustatyti formuluojamas klausimas: „Kokių žinių siekdamas įgyti Jūs nepagailėtumėte savo lėšų ir laiko?“ Siekiant įvertinti teorijos ir praktikos ryšį: „Ką manote apie teorinių žinių taikymą praktikoje?“

Klausimyno skyriuje „Kokių žinių įgijimui negailėtumėte lėšų?“ atsakymai grupuojami pagal sritis. *Humanitarinių ir socialinių ekonominių mokslų sričiai*

priskiriama: filosofija, etika, sociologija, ekonomika, kompiuterinis raštingumas, duomenų apdorojimas; užsienio kalba. *Bendrujų profesinių disciplinų sričiai* priskiriama: socialinio darbo teorijos, socialinio darbo metodai, socialinė politika, teisė, psichologija, konsultavimas, sociologija, socialiniai tyrimai, vadyba, socialinis darbas bendruomenėje, krizių intervencija, resocializacija, rehabilitacija.

Klausimyno skyriuje „Ką manote apie teorinių žinių taikymą praktikoje?“ išskiriamos dvi nuostatos. *Pirmoji – teorinės žinios papildo praktiką.* Šią nuostatą atspindi teiginiai: „teorija padeda suprasti ir spręsti praktines problemas“, „teorinės žinios būtinos profesionaliam socialiniam darbuotojui“, „teorija padeda geriau suprasti save“, „teorija padeda geriau suprasti klientą ir situaciją“, „teorija padeda kritiškai įvertinti savo praktinę veiklą“, „teorinės žinios padeda plėtoti savo profesinę karjerą“. *Antroji – teorinės žinios nesisieja su praktika.* Šią nuomonę atspindi teiginiai: „socialinio darbo praktikoje teorinės žinios mažai reikalingos“, „teorinės žinios mažai padeda teikiant klientui pagalbą“. Taip pat išskiriamos Longworth pateiktos (pagal P. Jucevičienę, 2007, p. 98) *gebėjimų grupės*, kurias atspindi požiūris į teorinių žinių taikymą praktikoje.

Tyrimas atliktas socialines paslaugas teikiančiose įstaigose, 2007 metų birželio–rugpjūčio mėnesiais. Duomenis (įstaigų sąrašas, adresai, telefonų numeriai) apie socialinių paslaugų įstaigas, jose dirbančių socialinių darbuotojų skaičių tyrėjams suteikė Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lygių galimybių ir integracijos departamento Socialinio darbo

ir socialinių paslaugų skyrius. Iš pateikto socialinių paslaugų įstaigų sąrašo, taikant tipinį atrankos būdą, buvo atrinkta 81 įstaiga.

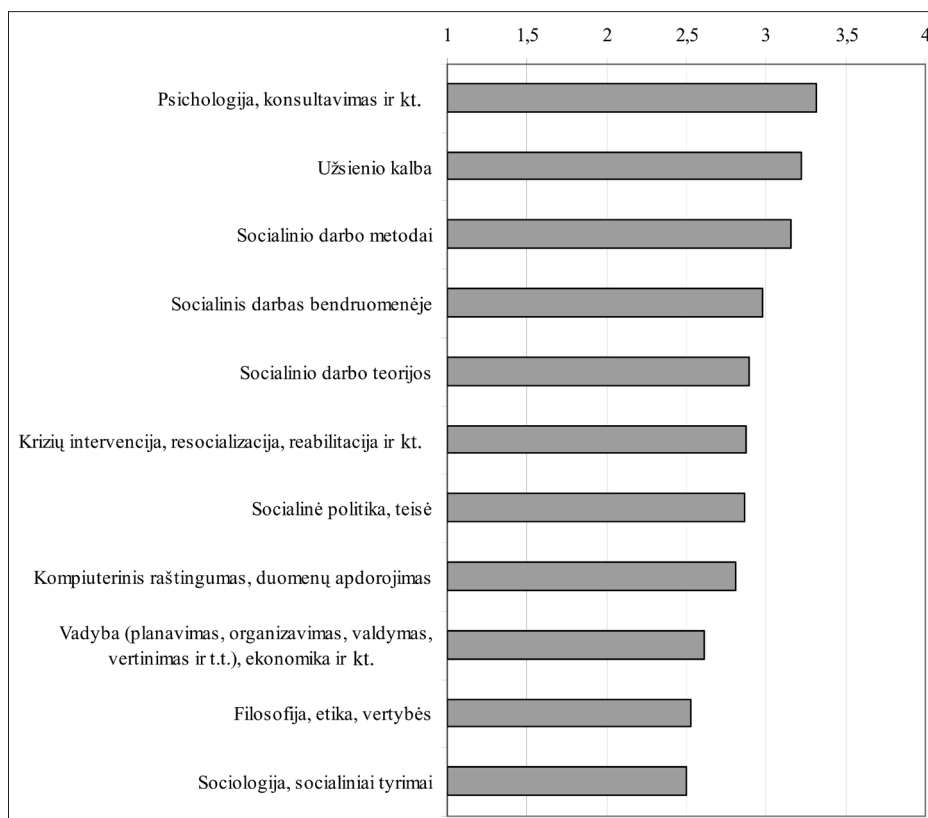
Visi respondentų atsakymai buvo surašyti į tipinę SPSS-11 (Statistical Package for Social Sciences) duomenų lentelę. Duomenys buvo apdoroti taikant aprašomąją statistiką (vidurkius ir procentus) kiekybinio įvertinimo sudarymui, be to, buvo taikytas parametrinis ANOVA testas tikrinant socialinių – demografinių duomenų ir nagrinėjamų konstrukto ryšius (visur taikytas reikšmingumo lygmuo $p \leq 0,05$). Atlikta Spearmeno koreliacijos analizė tikrinant nagrinėjamų konstrukto statistinius sąryšius.

Iš viso išsiųsta 585 anketos. Tyrėjams sugrįžo 433 anketos; iš jų 35 nepilnai užpildytos. Anketų grįžtamumas – 74 proc.

Socialinių darbuotojų teorinių žinių poreikis.

Žinios buvo suskirstytos į du skyrius – bendrosios profesinės ir humanitarinės, socialinės ekonominės. Nagrinėjant atsakymus į klausimą, *kokių žinių siekdami įgyti socialiniai darbuotojai negailėtų lėšų ir laiko*, gauti tokie duomenys (1 pav.).

Analizuojant bendrųjų profesinių žinių poreikį išryškėja, jog socialiniams darbuotojams svarbios psichologijos, konsultavimo žinios. Konsultavimas sudaro svarią

1 pav. Profesinių žinių poreikio įvertinimas

socialinio darbuotojo darbo laiko dalį. Konsultavimas – tai intervencijos procesas, kurį įgyvendinant būtina vadovautis giliu ir tinkamu intervencinės veiklos ir konsultavimo metodinės koncepcijos suvokimu. Konsultavimo sudėtingumą galima būtų paaiškinti socialinių problemų kompleksiniu, psichosocialiniu pobūdžiu, situacijos sudėtingumu atsižvelgiant į klientų įvairovę.

Psichologijos žinios svarbios visais paramos teikimo etapais. Tai gali būti reikšminga ir pačiam socialiniam darbuotojui įvertinant savo psichologinę būseną, tobulinant savireguliacijos įgūdžius. Šių žinių poreikis gali lemti supervizijos (profesinių santykių konsultavimo) poreikį.

Socialiniams darbuotojams reikšminga ir *užsienio kalba*. Tikėtina, šis poreikis kyla ir dėl besiplečiančių bendradarbiavimo galimybių su partneriais, gyvenančiais užsienyje. Šie ryšiai turi ypač didelę reikšmę plėtojant ir tobulinant socialinio darbo ir apsaugos sistemą Lietuvoje. Daugėja ES projektų ir programų, vis daugiau institucijų ir organizacijų įsitraukia į jų realizavimą. Dauguma pirmųjų nevalstybinių organizacijų (NVO) Lietuvoje įsikūrė užsieniečių iniciatyva. Šie ryšiai iki šiol plėtojami. Neretai užsienio kalbos mokėjimas svarbus ne tik socialiniam darbuotojui, bet ir klientui, kuris turi galimybę tiesiogiai dalyvauti kultūrinių mainų procese.

Socialinio darbo *metodai ir teorija* taip pat aktuali, nes tai sritys, kurių teiginiai realiai apčiuopiami ir pritaikomi praktinėje veikloje. Bendrųjų profesinių žinių poreikis ypač aktualus socialiniams darbuotojams, dirbantiems su turinčiais priklauzomybių, užkrečiamų ligų, su tokiais,

kurie tapo prekybos žmonėmis aukomis, kurie verčiasi prostitucija, susiduriantiems su smurtautojais, grįžusiais iš laisvės atėmimo vietų asmenimis ir jų problemomis. Tai *rizikos grupės*, su kuriomis dirbant reikalingos taikyti metodikos pradėjo formuotis vėliau. Tai sritys, kur dažniau pasitaiko atkryčių, sunkiau „apčiuopiamas“ rezultatas. Seni ir pagyvenę – tai grupė, kelianti egzistencinio nerimo ir baimės riziką. Socialiniam darbuotojui dažnai tenka iš arti patirti mirties atvejus bei situacijas, kai socialinio darbuotojo žmogiškų ir profesinių išteklių nebepakanka, kad būtų galima situaciją keisti. Tad ir išsisėmimo sindromo rizika didesnė.

Bendrųjų profesinių žinių norėtų daugiau įgyti tie darbuotojai, kurie *turi universitetinį išsilavinimą* (magistro laipsnis), negu tie, kurie neturi universitetinio išsilavinimo. Tai galima būtų paaiškinti tuo, jog studijos universitete sudaro galimybę suvokti teorijos ir praktikos ryšio svarbą, įgyti patirtinio mokymosi įgūdžių. Neretai atsakyti „bankinio“ mokymosi stiliaus kaip stagnacijos sąlygos. *Sociologija, socialiniai tyrimai* dažnai įvertinimų lentelėje priskiriami prie paskutinių, atspindi realią situaciją, kad tai viena silpniausių socialinio darbo praktikos sričių. Tai sritis, reikalaujanti analitinių, taikomųjų gebėjimų. Socialinio darbo tyrimai dar tik formuojasi kaip svarbi sritis ir neturi tradicijų, palyginti su Vakarų šalimis, kuriose socialinio darbo patirties istorija skaičiuojama šimtmečiais. Šiose šalyse ypatingas dėmesys skiriamas socialinio darbo tyrimams.

Didelę reikšmę socialinio darbo tyrimų srityje turi mokyklų, rengiančių socialinius

darbuotojus, *bendradarbiavimas su socialiniais partneriais*. Lietuvoje ši tradicija dar tik formuojasi. Praktinė patirtis iškelia problemų, jog tyrimų studijų tikslais vis daugėja (vis dažniau pereinama prie kokybinių tyrimų metodikos), tačiau nėra mokslo ir praktikos institucijų grįžtamojo ryšio. Tad maža tikimybė, jog šie tyrimai padeda norint gerinti praktikos institucijų darbo kokybę, skatinti pozityvius pokyčius.

Per apklausas iš vertinamų poreikių paskutiniosiomis *vertybėmis* tampa: *filosofija, etika*. Tai galėtų stebinti, nes vertybės – viena svarbiausių socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos sistemos komponentų. Socialinio darbo ištakos – krikščioniška karitatyvinė veikla, kurios vertybinį pagrindą sudarė krikščioniškos vertybės – Tikėjimas, Viltis ir Meilė. Vertybės lemia profesinę elgseną. Vertybių neišmokstama, vertybės atsiveria, jos įgyjamos, formuojasi ir kinta visą žmogaus gyvenimą. Ši sritis ypač aktuali pokomunistinėje visuomenėje. Tokių respondentų įvertinimą galima būtų paaiškinti „bankiniu“ mokymosi stiliumi, kuris buvo būdingas sovietinei mokyklai. Galima tai būtų paaiškinti ir refleksijos praktikoje stoka, kai neturima pakankamos patirties įvertinti profesinės veiklos žinių, vertybių ir gebėjimų integracijos. Mokymasis, orientuotas į problemos sprendimą, kritinį mąstymą ypač akcentuoja vertybinį aspektą. Minėtas požiūris į vertybes gali atspindėti ir beviltiškumą, nusivylimą, kai asmuo pasijaučia bejėgis, neturėdamas kuo remtis, ypač Lietuvos visuomenėje, išgyvenančioje stiprius vertybinės kaitos pokyčius.

Vadybos patirties svarba nėra pakankamai vertinama. Veiklos planavimas, struktūravimas, kokybės vertinimo metodikos

išmanymas ir kūrimas, tikėtina, priskiriamas tik vadovams, kaip jų kompetencijos rodiklis. Vadybos žinios ir patirtis gali tapti vienu iš prevencinių išsisėmimo sindromo veiksnių, kaip profesinės veiklos kokybės užtikrinimo sąlyga. Bendrųjų profesinių žinių poreikis ryškesnis respondentų, kurie pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį ($r = 0,26$). Tai respondentai, turintys aukštąjį išsilavinimą (magistrai, bakalaurai), einantys vadovaujančias pareigas (tai irgi susiję su išsilavinimo lygiu).

Teorijos ir praktikos ryšio pripažinimas teigiamai koreliuoja ir su gerais *savireguliacijos įgūdžiais* ($r = 0,24$). Geresniais savireguliacijos įgūdžiais pasižymi įgiję magistro laipsnį ir siekiantys magistro laipsnio, silpnesni savireguliacijos įgūdžiai darbuotojų, kurie neturi universitetinio išsilavinimo. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su asmenimis, sergančiais užkrečiamomis, nepagydomomis ligomis, mažiau pripažįsta bendrųjų profesinių žinių poreikį, teorijos ir praktikos ryšį; čia išsisėmimo sindromo rizika ryškesnė. Tai atspindi ir išsisėmimo sindromo reiškinį aiškinančias teorines nuostatas – refleksijos stoka skatina išsisėmimo sindromą; ir atvirkščiai – sutelktas apmąstomasis samprotavimas, reflektavimas, patirties analizavimas – viena išsisėmimo sindromo profilaktikos priemonių. Bendrųjų profesinių žinių poreikis didesnis respondentų, siekiančių magistro laipsnio (ar siekiančių įgyti universitetinį išsilavinimą) nei neturinčių universitetinio išsilavinimo. Bendrųjų profesinių žinių reikšmingumą pripažįstantys respondentai, linkę naudotis specialisto (psichologo) emocine parama ($r = 0,17$) bei priežiūrėtojo emocine parama ($r = 0,10$); informacinės paramos

lūkesčiai – čia taip pat įvertinama psichologo parama ($r = 0,13$). Tai galima būtų įvertinti kaip gebėjimą pasinaudoti esamos profesinės paramos ištekliais.

Tyrimo duomenys atskleidžia, jog bendrųjų profesinių žinių poreikį pripažįsta respondentai, įgiję universitetinį išsilavinimą (tikėtina, pažinę studijų procese reflektvųjų modeli), atviri naujovėms, tenkinantys savirealizacijos poreikį profesinėje veikloje (tikėtina, pasižymintys profesinio pašaukimo savybėmis), atviri kaitai, bendradarbiaujantys, siekiantys kompromiso kilus konfliktui.

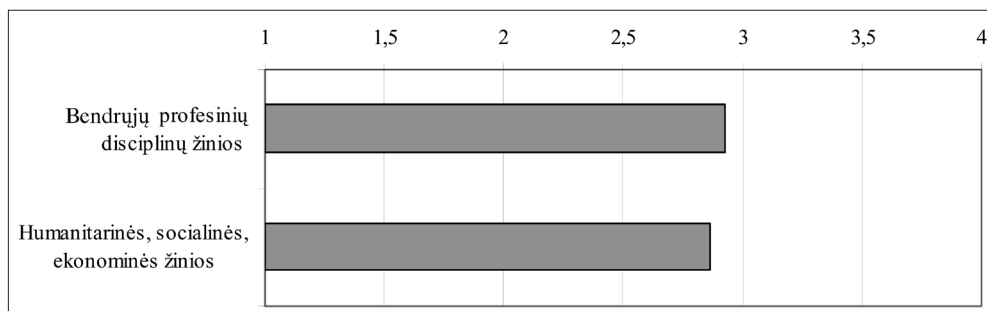
Bendrųjų profesinių disciplinų žinios, respondentų nuomone, svarbesnės už humanitarines, socialines, ekonomines žinias (2 pav.).

Skirtumas nėra ryškus. Studentai, *siekiantys universitetinio mokslo*, turi galimybę įvertinti humanitarinių, socialinių ekonominių žinių svarbą ir naudą. Tai žinios, skirtos asmenybės ugdymui, suteikiančios platesnį požiūrį į supančius reiškinius, socialinę realybę.

Tačiau, kaip teigė P. Freire (pgl. P. Jucevičienė, 2007, p. 153), ne visos žinios gali tapti pokyčių veiksmu. Svarbu mokymo ir mokymosi tipas. Jei tai mokymasis,

skirtas kritinio mąstymo formavimui, jis tampa „mokymosi visą gyvenimą“ veiksmu. Tada jo svarba pripažįstama, nesvarbu, kokios srities specialistas tuo domisi. Šios žinios suteikia gebėjimą priimti besimokančios postmodernios visuomenės iššūkius ir naujoves. Tai, kad skirtumas nėra labai aiškus, leidžia manyti, jog atsiranda holistinis požiūris į profesinės kompetencijos plėtotės galimybes. Tai labai svarbu Lietuvos socialiniame darbe, kai vyksta intensyvus kūrimosi procesas įvairiais socialinės apsaugos ir darbo lygmenimis.

Respondentai, *dirbantys laikino gyvenimo, stacionarios globos ir slaugos įstaigose*, labiausiai pripažįsta humanitarinių, socialinių ekonominių žinių svarbą. Šių įstaigų klientai – asmenys, kuriems būdingas kompleksinis problemų pobūdis. Pavyzdžiui, nakvynės namų gyventojams gali būti būdinga: priklausomybė, netektis, užkrečiamos ir nepagydomos ligos, negalia, grįžimas iš laisvės atėmimo vietos, psichikos sutrikimai, nedarbas. Vyksta resocializacijos procesas, kuriam būdinga intensyvi kliento ir darbuotojo sąveika, reikalaujanti socialinio darbuotojo asmeninės, socialinės ir profesinės kompetencijos. Tikėtina, jog tokiose vietose dirbantys

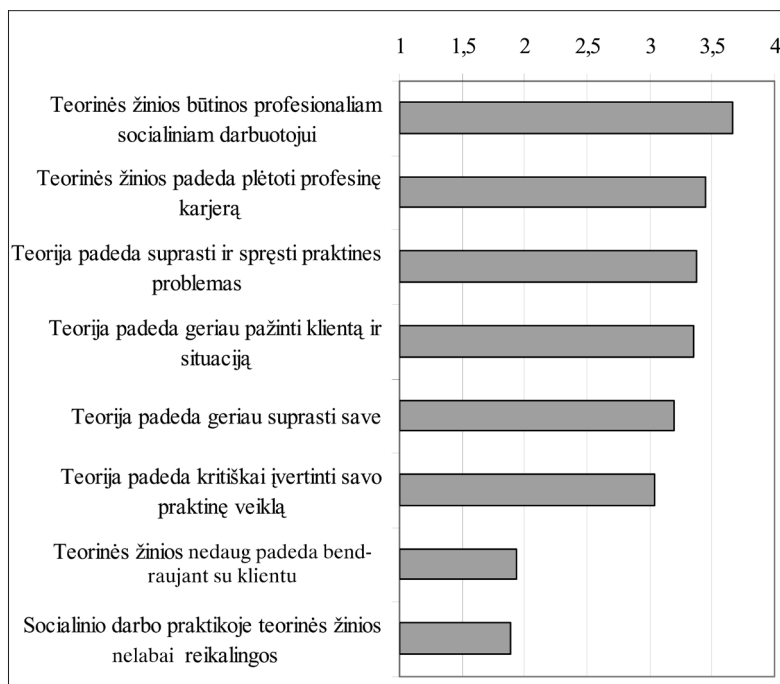
2 pav. *Profesinių žinių grupių poreikio įvertinimas pagal studijų ir darbo pobūdį*

darbuotojai giliau pajaučia žmogaus gyvenimo ypatumus. Atsiranda ir asmeninė motyvacija pažinti, suprasti. Neretai tai skatina tarpusavio sąveikos procesas, kai iškalbinga tampa socialinio darbuotojo asmeninė patirtis. Vis daugiau socialinio darbo studijas renkasi asmenys, turėję ar turintys vienokių ar kitokių problemų (priklausomybės, nepagydomos ligos, negalia, netektis, benamystė, nedarbas ir kt.). Jų gyvenimiška patirtis neretai tampa stiprybe bendraujant su klientu. Tačiau tai sudėtingas procesas – krizės intervencijos situacijoje vyksta gynybiniai mechanizmai (perkėlimas, projekcija), tad reikia nuolat įveikti įtampą savyje. Holistinis požiūris į procesą, kliento problemą ir gyvenimą – tam reikia platesnio ir visapusiškesnio išsilavinimo.

Socialinių darbuotojų nuostata taikant teorines žinias praktikoje

Socialinio darbo proceso sąveikos modelis susijęs su refleksijos poreikiu. Šiame procese nuolat sąveikauja teorija ir praktika. Daugelis respondentų, atsakydami į klausimą apie teorinių žinių taikymą praktikoje, pripažįsta, jog teorinės žinios būtinos profesionaliam socialiniam darbuotojui (3 pav.).

Kaip teigia Longworth (2000), teorinių žinių ir praktinės veiklos ryšio pripažinimas rodo darbuotojo gebėjimą taikyti naujas žinias praktikoje. Tai procesas, sukeliantis daug prieštaravimų, skatinantis būtinybę reflektuoti, reikalauja prižiūrėtojo viršesnės paramos. Respondentai, pripažįstantys teorijos ir praktikos ryšį, atspindi socialinio darbuotojo veikimo pa-

3 pav. Teorinių žinių taikymo praktikoje pripažinimo požymių įvertinimas

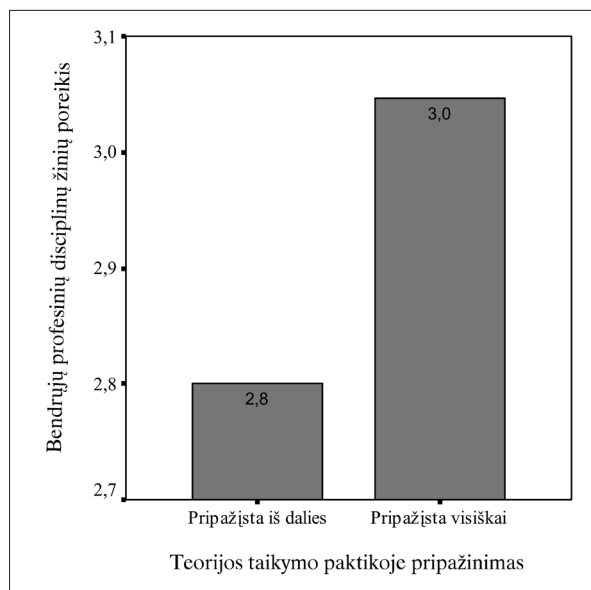
grindo svarbiausią veiklą (B. Gvaldaitė, L. Švedaitė, 2005): 1) buvimas su klientu – „teorija padeda geriau pažinti klientą ir situaciją“, 2) tikslingas poveikis – „teorija padeda suprasti ir spręsti praktines problemas“, 3) nuolatinė savo veiklos analizė – „teorija padeda geriau suprasti save“, „teorija padeda kritiškai įvertinti savo praktinę veiklą“, „teorinės žinios padeda plėtoti profesinę karjerą.“ Tai atsakymai, rodantys socialinio darbo proceso, kaip sąveikos modelio, pripažinimą. Šiuose atsakymuose išryškėja teorijos ir praktikos ryšio reikšmingumas socialinio darbo proceso etapais: įvertinant problemą – kliento pažinimas, jo problemos suvokimas, planavimo ir atlikimo etapo – socialinės problemos supratimas ir tikslingas problemos sprendimas, užbaigimo etapo – kritiškas praktinės veiklos vertinimas, reflektavimas. Įvertindami įgalinančios paramos aspektą, respondentai, pripažįstantys

teorijos ir praktikos ryšį, pasirenka supervisoriaus įgalinančią paramą ($r = 0,15$).

Teorijos ir praktikos ryšio pripažinimas teigiamai koreliuoja su gerais savireguliacijos įgūdžiais ($r = 0,24$). Darbuotojai, pripažįstantys teorijos ir praktikos ryšį, geba naujas žinias taikyti praktikoje, šis ryšys susietas su refleksijos modeliu. Tikėtina, kad darbuotojai, turintys geresnių reflektavimo gebėjimų, rečiau išitraukia į rutiną, yra kūrybiškesni.

Respondentų, neigiančių teorijos ir praktikos ryšį, poreikis bendrųjų profesinių žinių taip pat silpnesnis (4 pav.).

Tikėtina, jog tai „bankinio“ mokymosi stiliaus padarinys, kai informacija išmoks-tama, atgaminama ir nesiejama su kontekstu, socialine realybe. Respondentai, kurių atsakymuose silpniau išreikštas teorijos ir praktikos ryšio pripažinimas, yra žemesnio išsilavinimo (demografinių duomenų analizė). Tokį požiūrį gali lemti ir išsisėmimo

4 pav. *Gebėjimas pripažinti teorijos naudą praktikoje ir poreikis įgyti bendrųjų profesinių disciplinų žinių ($p = 0,001$, ANOVA testas)*

sindromas, kai socialinis darbuotojas, nepripažįstantis ir nepatyręs refleksijos galimybės ir poveikio susiduria su sudėtinga situacija, kai atsiranda abejingumas, gynybiškas požiūris į pokyčius, o galiausiai ir ciniškas – į procesą ir situacijas. Šią hipotezę patvirtina ir respondentų atsakymai – aukščiausio lygio vadovai (turintys universitetinį, dažnai magistro išsilavinimą; tad galima hipotezė – baigę studijas, grįstas reflektviuoju modeliu) labiausiai pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį. Jų saviraiškos įgūdžiai geriausi. Tyrimo duomenys rodo, jog kuo aukštesnis respondentų išsilavinimas, tuo labiau jie pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį. Šie respondentai labiau jaučia ir bendrųjų profesinių žinių poreikį. Įtakos turi ir profesiniai santykiai: bendraujantys sprendžiant konfliktą pripažįsta ne tik bendrųjų profesinių bei humanitarinių, socialinių ekonominių žinių poreikį, bet ir teorijos ir praktikos ryšį ($r = 0,21$). Patenkintas saviraiškos poreikis profesinėje veikloje teigiamai koreliuoja su teorijos ir praktikos ryšio pripažinimu ($r = 0,23$). Nenoras sieti teoriją su praktika gali rodyti išsisėmimo sindromo požymius. Neigiamai koreliuoja ir respondentų, neturinčių galių, požiūris į teorijos ir praktikos ryšį išraiška ($r = -0,17$). Teorijos ir praktikos ryšį pripažįsta gebantys bendradarbiauti ($r = 0,21$) ir prisitaikyti kylant konfliktui ($r = 0,13$). Pasitikintys savimi pripažįsta teorinių žinių taikymo praktikoje reikšmę ($r = 0,11$) bei tie respondentai, kurie linkę ieškoti pagalbos bei informacijos ($r = 0,11$). Šių ryšių pripažįstantys respondentai reikšminga laiko supervizoriaus emocinę ($r = 0,14$), informacinę ($r = 0,13$) paramą. Aktuali šiems respondentams ir vadovo

($r = 0,13$) bei psichologo ($r = 0,12$) informacinė parama. Savarankiškai teikiantys paramą respondentai, pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį, bendradarbiausia siekdami tik supervizoriaus paramos ($r = 0,15$). Tai požymiai, rodantys respondentų gebėjimą lanksčiai prisitaikyti keičiantis situacijai. Teorijos ir praktikos ryšio pripažinimas atskleidžia, jog darbuotojas geba taikyti naujas žinias praktikoje, t. y. refleksuoja. Tęstinės studijos, kvalifikacijos kėlimo programos sudaro galimybę atrasti refleksijos skatinimo būdus.

Išvados

- ✓ Tyrimas atskleidė, jog teorinių žinių taikymą praktikoje pripažįsta respondentai, turintys universitetinį išsilavinimą (šis požymis labiausiai būdingas baigusiems magistro studijas arba dar studijuojantiems). Teorijos ir praktikos ryšį pripažįsta aukščiausio lygio vadovai (tai irgi sietina su išsilavinimu, galia). Respondentai, pripažįstantys teorijos ir praktikos ryšį, siekia bendrųjų profesinių disciplinų bei humanitarinės, socialinės-ekonominės srities žinių atnaujinimo. Tikėtina, įtakos tokiai nuostatai turėjo studijos, grįstos reflektviu mokymosi modeliu, kai studijų procese studentams sudaroma galimybė įvertinti žinių, vertybių ir įgūdžių integracijos svarbą socialinio darbo proceso sąveikos procese, patirti mokymo ir mokymosi stilių, ugdantį kritinį mąstymą, darančį įtaką pokyčiams profesinio ir asmeninio tobulėjimo procese. Šiems respondentams būdingi geri saviraiškos įgūdžiai. Tai atliepia streso teorijas,

teigiančias, jog gebėjimas reflektuoti mažina išsisėmimo sindromo riziką.

- ✓ Pripažįstantiems teorijos ir praktikos ryšio reikšmingumą būdingas pasitikėjimas savimi, palengvinantis socialinio darbo proceso etapų (įvertinimas, planavimas, įgyvendinimas, rezultatų apžvalga) įveikimą; reikšminga specialistų emocinė (supervizoriaus, psichologo), informacinė (psichologo, supervizoriaus), įgalinanti (supervizoriaus) parama. Pripažįstantiems teorinių žinių taikymo praktikoje reikšmingumą profesinių santykių srityje būdinga: dalyvauja sprendžiant konfliktą, prisitaiko kilus konfliktui. Tai respondentai, pasirenkę įgyvendinti mokymosi visą gyvenimą idėją.

- ✓ Respondentams, dirbantiems su nepagydomomis ligomis sergančiais asmenimis, prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukomis, seksualinių mažumų atstovais, būdingi išsisėmimo sindromo požymiai; šie respondentai sunkiau pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su priklausomybių ligomis sergančiais asmenimis, sergančiais užkrečiamomis ligomis, taip pat sunkiau pripažįsta teorijos ir praktikos ryšį, visus socialinio darbo proceso etapus įvardija kaip sunkiai įveikiamus, tad tikėtina išsisėmimo sindromo rizika. Svarbiu uždaviniu tampa profesinės paramos išteklių, skatinančių refleksyvių mąstymą, paieška ir motyvuotas nusiteikimas jais naudotis socialinio darbuotojo profesinėje veikloje.

LITERATŪRA

Bagdonas A. (2001). *Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademini aspektai* / STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.

Dirgėlienė I., Kiaunytė A. (2005). Supervizija Lietuvos socialinio darbo kontekste // *Acta Paedagogica Vilnensia*. Mokslo darbai. ISSN 1392-5016. 15 tomas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Dirgėlienė I., Kiaunytė A. (2006). *Praktika rengiant socialinius darbuotojus*: Klaipėdos universiteto patirtis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Freire P. (1972). *Pedagogy of the Oppressed*. Harmondsworth: Penguin.

Gvaldaitė L. (2006). Italijos ir Lietuvos šeimų savivalbos grupių ugdomosios funkcijos raiška. Daktaro disertacijos rankraštis. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

Ivanauskienė V., Liobikienė N. (2005). *Socialinio darbo studentų savirefleksijos gebėjimų ugdymas teoriniuose kursuose* // Socialinis darbas. Mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

Jarvis P., Holford J., Griffin C. (2004). *The Theory and Practice of Learning*. London: Kogan Page.

Jucevičienė P. (2001). *Integruotas požiūris į socialinio darbo teoriją ir praktiką – XXI amžiaus iššūkių žmonėms atsakas* // *Acta Paedagogica Vilnensia*. Mokslo darbai. 8 tomas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jucevičienė P. (2007). *Besimokantis miestas*. Kaunas: Technologija.

Jurkuvienė R. (2003). *Socialinio darbo mokyklos kaip socialinės novacijos Lietuvoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, sociologija (05S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Kavaliauskienė V. (2000). Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai // *Acta Paedagogica Vilnensia*. Mokslo darbai. ISSN 1392-5016. 15 tomas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kolb D., A. (1984). *Experiential Learning. Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Liobikienė N. T. (2006). *Krizių intervencija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Schon D. (1987). Educating the reflective practitioner: toward a new design for teaching and learning in the professions. San Francisco: Jossey – Bass.

Večkienė N., Povilaikaitė S. (2005). *Socialinio darbo kaita // Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*, 9 tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Švedaitė B. (2005). Sėkmingos socialinės pedagoginės veiklos veiksniai: empirinės išvados. *Acta paedagogica Vilnensia*. T. 14. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Walace M., J. (1991). *Training Foreign Language Teachers: a Reflective approach*. Cambridge University Press.

DEVELOPMENT OF THE RELATIONSHIP OF THEORY AND PRACTICE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF SOCIAL WORKER

Indrė Dirgėlienė

S u m m a r y

The activity of the social worker is multiple and complex, and the result is difficult to predict. The tension between the personal and professional identity arises, and personal, professional, and social experience interact to lay the foundation for the competence of the social worker to intervene in the case of a crisis.

The process of social work and the system of competence of the social worker embrace a reflective model that stimulates to continuously revise one's own professional experience.

On the basis of empiric data (accumulated during a research project *Design of a Supervision Application Model in the Development of Professional Competences of Social Workers*, subsidized by the National Fund of Science and Studies and carried out by I. Dirgėlienė, A. Kiaunytė, V. Kanišauskaitė, J. Ruškus and N. Večkienė, 2007), the article seeks to reveal the experience of the development of the interrelationship between theory and practice in the professional activity of the social worker. As witnessed by the data of the research, the application of theoretical knowledge to practice was recognized

by respondents – university graduates, senior executives (the fact also linked with higher education). The respondents who recognized the link of theory and practice expressed the need for the knowledge of general professional subjects, as well as for the knowledge in the fields of the humanities, social, and economic sciences. One can believe that the attitude was influenced by studies based on the model of reflective thinking, when in the process of studying students were enabled to assess the significance of the integration of knowledge, values, and skills in the context of social work. Those who recognized the significance of the link between theory and practice were characterized by self-confidence that facilitated the overcoming of the stages of the social work process; those respondents were able to use the resources of specialist help. That was the attribute of independent learning. Those were respondents ready to implement the idea of life-long learning.

Key words: professional experience, personal and professional identity, reflection, interaction, learning society, a professional ‘overburning syndrome’.

Įteikta: 2007 11 30

Priimta: 2008 02 06